

HUS A VDOVA FÍDA – LEGENDA A SKUTEČNOST JEDNOHO MÍSTA PAMĚTI*

BLANKA ZILYNSKÁ

HUS AND WIDOW FIDA: LEGEND AND REALITY OF ONE PLACE OF MEMORY

This contribution focuses on the evolution of the memory of Jan Hus in Constance, especially on the issue of identifying the house where he lodged prior to his arrest. It recapitulates reports about the house of widow Fida and information about her. The article also brings some details about the owners of the house where Hus's memorial is currently located.

Key words: Jan Hus – Konstanz/Constance – places of memory – widow Fida – Hus's house

Kostnice/Konstanz patří do českých dějin, ačkoli je prostorově hodně vzdálená od českého prostředí. Byla nazvána „odděleným místem paměti“ prvořadého významu.¹ Toto město se zařadilo do české historické paměti jistě záhy po tragickém ukončení Husova procesu. Nepochybně na tom měli zásluhu jeho průvodci a svědci exekuce, vytvoření zprávy o jeho odsouzení a její postupné opracování až do podoby legendárního čtení. Kostnice je ovšem velmi složitým místem paměti, a to nejen proto, že je objektem různých pamětí uvnitř národního kolektivu,² ale také proto, že Kostnice není jedolitě místo paměti: skládá se z několika dílčích míst, jejichž funkce, podoba, a konečně i lokalizace se konstituovaly postupně.

Složkami kostnické Husovy memorie je stejně místo jeho popravy jako místo odsouzení, místa věznění, a konečně i místo posledních dnů Husovy svobody. V průběhu století se měnila míra zájmu o jednotlivé složky paměti, forma jejich vnímání i účel připomínání každé z nich. Při této příležitosti nemáme však dostatek prostoru, abychom probírali všechny složky. Zaměřím se proto pouze na tzv. Husův dům. Těší se velkému zájmu. Návštěvníci v něm hledají atmosféru, poučení, snad i „relikvie“. Podle ohlasu návštěvníků se zdá, že místo je působivé, i když v něm není vše autentické. Přesto si historik klade řadu otázek: ubytoval se Mistr Jan po příjezdu do Kostnice opravdu zde? Jak se paměť o této skutečnosti udržela? Co toto místo představuje, co je na něm hledáno? V souvislosti s chystanou novou expozicí nabývají tyto otázky na významu, proto se k nim chci vrátit a připomenout stav našich znalostí o místě Husova kostnického pobytu před jeho zatčením.

* Studie je součástí řešení projektu *Jan Hus roku 1415 a 600 let poté. Dějiny, tradice a jejich prezentace v České republice a v Evropě 21. století* (DF12P01OVV026), podporovaného Ministerstvem kultury ČR v programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI).

¹ Marek FAPŠO, *Vzdálené místo paměti aneb exkurz do Kostnice přelomu století*, rukopis studentské práce, přednesené na konferenci *Populární kultura a česká identita*, pořádané Centrem pro studium populární kultury, Moravská Třebová 27.–28. 5. 2011. Koncept míst paměti formuloval Pierre NORA, *Les Lieux de mémoire*, Paris 1984.

² M. FAPŠO, l.c.

V sobotu 3. listopadu 1414 dorazil Hus se svým doprovodem do Kostnice. Hledali (nebo měli dojednané?) ubytování, našli je bez překážek – neměli potíže s přijetím na byt ani v důsledku přeplněnosti města, ani kvůli Husově pověsti kacíře. Podle prvního dopisu samotného Husa³ našli ubytování blízko kvartýru papežova. Papež Jan XXIII. dorazil do sousedního Kreuzlingen 27. října 1414 navečer a v neděli 28. října byl slavnostně přijat v městě Kostnici; ubytován byl v biskupském sídle při münsteru. K biskupskému chrámu ústí ulice sv. Pavla, dávná hlavní tepna města, v níž Hus bydlel;⁴ z okna svého herbergu mohl vidět věž kostela, ale neznamená to, že byli s papežem „sousedí“. Formulace Husova listu ukazuje, jak se pisatel soustředil na svoji kauzu: vnímá bod, který ho táhne; ponechává stranou reálné vzdálenosti.

Podle Petra z Mladeňovic se Hus ubytoval v ulici sv. Pavla „u dobré vdovy Fídy“.⁵ Podle Ulricha Richentalo to bylo „in der Pfistrinen huß an sant Paulsgassen“,⁶ tedy v domě ve svatopavelské ulici, kde Husovou domácí byla žena, jejíž označení můžeme vyložit jako vdova Pfisterová, nebo pekařka Fida, nebo vdova po pekaři (Pfister = Bäcker).

Její dům byl tradičně spojován s domem č. 64 v jižní části Pavelské, dnes Husovy ulice. Městské prameny, zvláště knihy městských berní však nedokládají v tomto domě žádnou takovou majitelku. To lze říci s jistotou i přes nejistotu výsledků sledování majitelů domů v uvedeném prameni.⁷ V 80. letech 20. stol. ji proto začal hledat v dalších částech města a v dalších pramenech (zvláště kupních smlouvách) kostnický historik Gernot Blechner a dospěl k zajímavým výsledkům. Dovolím si je shrnout.⁸

³ Václav NOVOTNÝ (ed.), *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920, s. 217–219, č. 96, dopis z neděle 4. listopadu 1414: „... Venimus in Constanciam sabbato post festum Omnium sanctorum sine omni nocumento, ... et stamus in Constancia in platea prope pape hospicium...“

⁴ Johann MARMOR, *Geschichtliche Topographie der Stadt Konstanz und ihrer nächsten Umgebung mit besonderer Berücksichtigung der Sitten- und Kulturgeschichte derselben*, Konstanz 1860 (reprint Offenbach am Main 2001), zvl. s. 174–183; Fritz HIRSCH, *Konstanzer Häuserbuch, I, Bauwesen und Häuserbau*, Heidelberg 1906, s. 92, II, *Geschichtliche Ortsbeschreibung*, 1. Hälfte: *Bischofsburg und Niederburg* (mit einem Stadtplane), bearb. v. Konrad BEVERLE – Joseph SÄTZLER, Heidelberg 1908; Tobias ENGELSING (mit Beiträgen von Jochen MARHOLDT), *Straßen und Namen in Konstanz. Biographische Skizzen aus der Stadtgeschichte*, Konstanz 1983, nestránkováno; Gernot BLECHNER, *Von Hieronymus zum Delphin-Kreis. Das Haus „zum Delphin“ an der Hussenstraße*, in: *Das Delphinbuch 6*, 2006, s. 102–132, k historii ulice s. 103–104.

⁵ Václav NOVOTNÝ (ed.), *Petri de Mladoniewicz relatio de Magistro Johanne Hus*, in: *Fontes rerum Bohemicarum VIII*, Praha 1932, s. 25–120, zde s. 32: „... circa bonam viduam, dictam Fida, hospitatus“. Těžko lze rozhodnout, zda má tady výraz „dobrá“ jen smysl „poctivá“, nebo má být „dobrá vdova“ aluzi na biblickou vdovu ze Sarepty, která ubytovala proroka Eliáše a která mu byla určena bohem, aby se o něho starala (1. Královská 17, 8–16; Lukáš 4,25–26), jak soudí Gernot BLECHNER, *Auf den Spuren der Fida Pfister. Die „verschollene“ Wirtin des Jan Hus bekommt ein Gesicht*, in: *Geschichte und Geschichten aus Konstanz und von den Schweizer Nachbarn* (Konstanzer Beiträge zu Geschichte und Gegenwart, NF 4), Konstanz 1995, s. 105–121, zde s. 105, a přisuzuje takovou úvahu panu Janovi z Chlumu.

⁶ Otto FEGER (Hg.), *Ulrich Richental, Das Konzil zu Konstanz. Kommentar und Text*, Konstanz 1964, s. 187–188, 202–203; nová edice v původním německém znění: Thomas Martin BUCK (Hg.), *Chronik des Konstanzer Konzils 1414–1418 von Ulrich von Richental* (Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen 41), Ostfildern 2010, s. 43, 60–61; slovenský překlad: Mária PAPONOVÁ – František ŠMAHEL – Daniela DVOŘÁKOVÁ (edd.), *Ulrich von Richental, Kostnická kronika. Historické rozprávania o meste, ktoré sa stalo stredom Európy, a čo to znamenalo pre Slovákov a Čechov*, Budmerice 2009, s. 148, 176.

⁷ Gernot BLECHNER, *Wo in Konstanz war die Herberge des Jan Hus? Eine Hauslokalisierung anhand zeitgenössischen Quellenmaterials*, in: *Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung*, Heft 101, 1983, s. 49–71, zde s. 64. *Die Steuerbücher der Stadt Konstanz, I, 1418–1460*, bearb. v. Stadtarchiv Konstanz, Konstanz 1958. K problematice využití kostnických berních knih srv. pozn. 30.

⁸ G. BLECHNER, *Wo in Konstanz*, zvl. s. 67–68; nověji a podrobněji: Týž, *Auf den Spuren der Fida Pfister*, l.c.

Hans Pfister von Dießenhofen byl kostnický měšťan a konšel, doložený prvně r. 1390. Tehdy koupil se svojí první ženou Kateřinou dům v ulici sv. Pavla, dnes Hussenstraße 22.⁹ Tato část ulice patřila do daňového obvodu Schnetztor a v prvních dochovaných berních knihách z let 1418–1422 se tam objevuje vdova Pfisterin. Fida byla evidentně druhou ženou Hanse Pfistera, který zemřel někdy mezi lety 1411 a 1414.¹⁰

V roce 1423 koupila Fida (Viden), vdova Hanse Pfistera, spolu s bratrem Konradem Heldem dům v Münstergasse (vedle známého domu Zur Katz, kde se scházela lepší kostnická společnost).¹¹ V této ulici ji dosvědčuje v roce 1425 také berní seznam. Díky daňovým dokladům víme, že Fida zemřela asi r. 1459, neboť místo ní se objevují její dědici.

Fida tedy nebyla žádná chudinka – ovdovělá stařenka pronajímající pokojíček, aby vyžila. Pocházela z významné radní rodiny z Meersburgu, kde jsou Heldové dobře doloženi (otec Burkhard, purkmistr, matka Margareta). Fida se přivdala do stejných kruhů města Kostnice. Podle stáří dětí lze vyvodit, že se provdala asi r. 1403. R. 1417 koupila se svými dětmi statek v Mittelstenweiler u Salemu; byl to lenní statek, a protože jako žena nemohla povinnosti s ním spojené vzít na sebe, byl lenní závazek napsán na jejího otce Burkharda Helda z Meersburgu, jeho syna Konráda a syna Fidy, Henslina Pfistera z Kostnice. Platili za léno ženskému klášteru v Lindau. Tento statek dostala pak r. 1425 dcera Fidy jako věno při vstupu do kláštera dominikánek v Meersburku. Syn Fidy se stal duchovním, je doložen jako kaplan u sv. Pavla.¹² Protože obě děti Pfisterových vstoupily do duchovního stavu, dědila po Fidě její rodina – sourozenci: kromě bratra Konráda je známa sestra Anna, provdaná za meersburského purkmistra, další bratr-duchovní a provdané sestry. Jména byla značné – Fida odváděla daně ze sumy (v přepočtu) 1500 zlatých (cena 730 krav, nebo 145 koní nebo čtyř městských domů). Při dalších transakcích v letech 1436 a 1455 se objevuje jako „*frow Vida Heldin, Hansen Pfisters säligen eliche wittwe, burgerin zu Costentz*“, tedy paní Fida, rozená Heldová, vdova po Hansi Pfisterovi, kostnická měšťanka. Tím se potvrzuje i vzájemná souvislost výše zmíněných záznamů.

Totožnost vdovy Fidy se tedy nezdá problémem. Nebyla pekařkou ani vdovou po pekaři, nebyla ani chudá, ani stará, měla v době příjezdu Husa nezletilé děti. Dobrá, chudá a soucitná stařenka v hereckém podání Světlý Amortové jistě neodpovídá skutečnosti.¹³ Podle Gernota Blechnera se v případě Fidina domu v Pavelské ulici jednalo o zájezdní hostinec v severnější, reprezentativnější části ulice, dosti prostorný, aby mohl ubytovat i Husův doprovod.¹⁴ Hus by tak volil ubytování na úrovni, které odpovídalo jeho pozici

⁹ Doloženo kupní smlouvou (Generallandesarchiv Karlsruhe – listina 5/7528).

¹⁰ Úmrtí není doloženo, Blechner je odvozuje z věku dětí, poslední zprávy o Hansi Pfisterovi (naživu byl ještě v červnu 1411) a prvního výskytu Fidy jako vdovy počátkem listopadu 1414. Viz G. BLECHNER, *Wo in Konstanz*, s. 53–54, pozn. 22.

¹¹ Christoph HEIERMANN, *Die Gesellschaft „Zur Katz“ in Konstanz. Ein Beitrag zur Geschichte der Geschlechtergesellschaften in Spätmittelalter und früher Neuzeit*, Stuttgart 1999.

¹² Totožnost Henslina Pfistera s kaplanem u sv. Štěpána a dalším oltářníkem Hansem v münsteru je nejistá, proto i stanovení data jeho smrti na r. 1497 je pouze hypotetické. O dětech Fidy G. BLECHNER, *Auf den Spuren*, s. 118.

¹³ Film *Jan Hus*, režie Otakar VÁVRA, vznik 1954, premiéra 29. 4. 1955.

¹⁴ G. BLECHNER, *Wo in Konstanz*, s. 55–56: dům měl dvůr a stání pro koně („Remise mit Stallungen“); autor soudí na hostinec také podle profesního zaměření majitelů od 20. let a domovního označení Zur roten Kanne, doloženého od 90. let 15. stol. V době Pfisterových je hostinský provoz pravděpodobný, nikoli jistý. Sporné úvahy o počtu účastníků Husovy mše konané v jeho hostinci ponechávám stranou – viz G. BLECHNER, *Wo in Konstanz*, s. 62, podle A. J. KUČERA, *Nový román o Husovi. Z rozmluvy s autorem Oskarem Wöhrlem*, in: *Zahranční Čechoslovák* 13, 1932, č. 1 (1. 1. 1932), s. 1; srv. František ŠMAHEL, *Nová lokalizace Husova přibytku v Kostnici*, *Husitský Tábor* 8, 1985, s. 364–366, zde s. 365.

univerzitního mistra a někdejšího rektora významné univerzity, doprovázeného oficiální delegací Českého království. Nemusel se proto stydět, když jej v týdnu následujícím po příjezdu, 9. listopadu, navštívil v jeho hostinci kostnický biskup Ota III. z Hachbergu (nebo jeho zástupce?), místní oficiál Konrád Helye a papežský auditor neznámého jména.¹⁵ Podruhé byl vyhledán ve svém příbytku vysoce postavenými církevními hodnostáři ve svůj osudný den, 28. listopadu, kdy byl zatčen a odveden do vězení.¹⁶ Obě uvedené zprávy však nepřispívají nijak k identifikaci Husova herbergu.

O čtyři domy dále se ve stejné části ulice zastavil krátce i Jeroným Pražský, když přijel v dubnu 1415 za Husem do Kostnice. Jeho bytný Hans Gutjar provozoval se svým zetěm (v domě č. 14) vinný šenk, takže je logické, že také ubytovávali.¹⁷

Blechner nebyl první, kdo zpochybnil situování Husova „herbergu“. Zřejmě poprvé formuloval myšlenku, že dům Fidy musel být jinde, než vznikl Husův památník, německý spisovatel Oskar Wöhrle, autor románu o Husovi, který vyšel v létě 1933 i česky.¹⁸ F. M. Bartoš reagoval na jeho pochyby shromážděním dokladů o Husově tradici spojované s domem č. 64. Jeho článek v Kostnických jiskrách z r. 1933¹⁹ i brožura vydaná o rok později však nepřinesly nic přesvědčivého pro období do roku 1600.²⁰ Doklady pro tradici Husova pobytu v domě č. 64 tedy nesahají zřejmě hlouběji a je jasné, že se může jednat o uměle vytvořenou tradici.

Blechner své teze bohatě doložil. Myslím, že nové situování Husova ubytování je věrohodné a „musíme se s ním smířit“.²¹ Co však zůstává nedořešeno, je otázka, jak se tradice a memoria přenesly na dům, kde je už téměř 100 let muzeum.

¹⁵ Zprávu podává Jan Kardinál z Rejštejna v dopise do Čech z 10. 11. 1414, viz V. NOVOTNÝ (ed.), *M. Jana Husi korespondence*, s. 221–222, č. 98; vydavatel zpochybňuje osobní návštěvu biskupa, předpokládá příchod biskupova vikáře a oficiála, o nichž mluví místní kronikář.

¹⁶ V. NOVOTNÝ (ed.), *Petri de Mladonowicz relatio*, s. 37–38.

¹⁷ G. BLECHNER, *Von Hieronymus*, s. 105–110; Týž, *Wo in Konstanz*, s. 62. Jeroným byl na blízku Husovu doprovodu, Hus sám byl ve vězení. Je zřejmě jen náhodou, že byl Jeroným v blízkosti „Husova bydlíště“ také vězněm – ve věži kostela sv. Pavla. Osud svatopavelského kostelního a hřbitovního komplexu a jeho nové využití (kulturní středisko a obchody) dokumentuje publikace: Frank T. LEUSCH et al., *Paulshof und Paulskirche. Neue Zweckbestimmung für historische Gebäude nach Abschluß grundlegender Instandsetzung*, Konstanz s.d. Přínáší i fotodokumentaci zbytků středověké stavby.

¹⁸ Oskar WÖHRLE (1890–1946), *Jan Hus. Der letzte Tag. Geschichtlicher Roman*, Berlin, Bücherkreis 1932, 271 stran. Česky: Týž, *Jan Hus. Poslední den. Historický román*, přeložil Karel Kalláb, Praha, Družstevní práce 1933, 332 s. Jeho názor na chybnou lokalizaci domu i tzv. Husova kamene reprodukoval veřejnosti A. J. KUČERA, *Nový román o Husovi (Z rozhovory s autorem)*, Literární noviny 5, 1930–1931, č. 21 (prosinec 1931), s. 3; přetisk in: Zahraněční Čechoslovák (viz pozn. 14). S Wöhrlem hovořil o této záležitosti snad také F. M. Bartoš (viz pozn. 19). Mezi nejstarší reakce české společnosti patří také dodatek k heslu *Hus Jan*, napsanému F. M. Bartošem, který formuloval Antonín FRINTA, in: Ottův slovník naučný nové doby II/2, Praha 1933, s. 1281. Frinta jen konstatuje, že „spisovatel O. Wöhrle dokazuje, že skutečné bydlíště Husovo ... bylo v téže ulici jinde.“

¹⁹ František Michálek BARTOŠ, *Z dějin Husova domu v Kostnici*, Kostnické jiskry 15 (18), 1933, č. 40 (12. 10.), s. 266.

²⁰ F. M. BARTOŠ, *Hus a město Kostnice 1415–1915*, Praha 1934 (Publikace Společnosti Husova musea 5); německá neautorizovaná verze Týž, *Hus und Konstanz 1415–1915*, in: Postylla Bohemica. Zeitschrift der Konstanzer Hus-Gesellschaft (hg. v. Frank Boldt) 7, 1978, Nr. 1, s. 7–69.

²¹ Česká historiografie se vyrovnala s novými zjištěními v rozsáhlé recenzi shrnující hlavní nová fakta, viz F. ŠMAHEL, *Nová lokalizace*; autor přijal novou lokalizaci, počítá s ní v dalších textech, např. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce*, II, Praha 1993, s. 273–274 a pozn. 216; Týž, *Život a dílo Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu*, Praha 2010, s. 72, 144, pozn. 325 a 329; obdobně Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české*, V, 1402–1437, Praha – Litomyšl 2000, s. 158–159 a pozn. 58 na s. 683. Větší ohlas však zjištění nemělo, druhá Blechnerova studie z roku 1995, pokud vím, reflektována nebyla. Slovenská edice Richentalovy kroniky (viz pozn. 6) novou lokalizaci domu vdovy Fidy nerespektuje, srv. editorské poznámky na s. 148.

Blechnerovy výklady o vzniku tradice v dnešním „Hushausu“ nejsou stejně přesvědčivé jako jeho doklady o Fidě Pfisterové. Mylnou tradici měl odstartovat jeden z majitelů tohoto domu, kameník Heinrich Schöffler, jemuž přisuzuje první označení domu tabulkou, kterou si sám jako kameník vyrobil a která měla obsahovat posměšné verše jako reakci na smyšlený neúspěšný pokus Husa skrýt se tady při jeho údajném útěku z koncilu.²² Dům měl Schöffler podle Blechnera získat 1589 nebo 1590, v jeho rodině měl zůstat do poloviny 20. let 17. stol. Po Schöfflerovi byl údajně dále označován „zum Schafberg“.

Pátrání po osobě Heinricha Schöfflera přineslo několik upřesnění a nové pochybnosti. Heinrich Schöffler se objevuje v souvislosti s městem Kostnicí nejprve r. 1580 v kategorii „Ußbürger“, což jsou měšťané, kteří získali městské právo závazkem placení daní, ale nebyli ve městě zakoupeni, proto nebyli plnoprávními měšťany, usedlími. Schöffler postoupil mezi majitele domů koupí nemovitosti v ulici sv. Pavla nedaleko Schnetztor. Kupní smlouva a dlužní úpis jsou zapsány v kopiáři špitálu sv. Ducha v Kostnici s daty 19. a 24. srpna 1589.²³ Novým zjištěním je vlastnictví námi sledovaného domu městským špitálem, od něhož jej Schöffler kupuje. Bližší údaje se zatím nepodařilo zjistit.²⁴ Rok po zakoupení domu ve svatopavelské ulici na něm zapisuje Schöffler „hypotéku“ – ručí domem za svůj dluh Gebhartu Hainemu.²⁵ V letech 1600–1602 se Schöffler objevuje dočasně ve Steuerbücher zase mezi „Ußbürger“, od r. 1603 opět v domě v Pavelské.²⁶

Pokud by Schöffler vyvěsil tabulku před koncem 16. stol. (1589–1599), viděl by ji český student Zdeněk Brtnický z Valdštejna, který v r. 1600 navštívil Kostnici, a jistě by neopomenul zmínit existenci označení Husova herbergu, jak upozornil F. M. Bartoš.²⁷

Schöffler žil zřejmě do r. 1604 nebo 1605 (v tom roce již vystupuje na jeho místě jako plátcе městské daně jeho vdova).²⁸ Mohl tudíž dům označit také až po odjezdu Brtnického. Celá úvaha ale stojí pouze na Schöfflerově profesi kameníka. Otázka fyzické podoby nápisu na domě však není jednoznačná. Nejstarší zpráva o existenci nápisu a zároveň o jeho zrušení hovoří o zamazání veršů – nemuselo tedy jít o kamennou desku, nýbrž nápis

²² G. BLECHNER, *Wo in Konstanz*, s. 65–66.

²³ Archiv města Kostnice (dále AMKost), Kopialbuch 115a, zápis 4 a 5.

²⁴ Knížka o špitálu Wolfgang W. SCHÜRLÉ, *Das Hospital zum heiligen Geist in Konstanz. Ein Beitrag zur Rechtsgeschichte des Hospitals im Mittelalter*, Sigmaringen 1970, neobsahuje přehled majetku špitálu a zabývá se jen právním postavením instituce v rámci města.

²⁵ AMKost, Kniha radních zápisů z let 1588–1593, sign. H VIII/19, nefoliováno (rok 1590). Připomínají se zde také povinnosti Schöfflera vůči velkému špitálu (zbytek dluhu). Blechner cituje starší signaturu H V 4/3, obsah zápisu nevyužil.

²⁶ Uspořádání Steuerbücher z této doby není tak přehledné jako v 15. stol. a postavit na nich teorii umístění tabulky na domě č. 64 nelze. Knihy jsou uloženy v AMKost, sign. L (pro leta 1580–1605 sign. L 160 – L 190); každý desátý rok byl zpřístupněn edičně, viz Peter RÜSTER, *Die Steuerbücher der Stadt Konstanz*, III, 1540–1620, Konstanz 1966. K pojmu Ußbürger viz Bernhard KIRCHGÄSSNER, *Das Steuerwesen der Reichsstadt Konstanz 1418–1460. Aus der Wirtschafts- und Sozialgeschichte einer oberdeutschen Handelsstadt am Ausgang des Mittelalters*, Konstanz 1960, s. 151–165. Rodina H. Schöfflera se objevuje také v soupisu obyvatel od Mikuláše Hamerera z roku 1610, v němž je registrována Schöfflerova žena a dvě děti, viz AMKost, sign. A V 29, Seelen-Beschrieb der Stadt Konstanz, fol. 11r. Prohlídka seznamu zemřelých (AMKost, sign. A VI 8/1 – Register der verstorbenen) z let 1602–1611 nepřinesla žádný adekvátní údaj, Schöfflera jsem nenašla.

²⁷ O Brtnického studijní cestě Josef POLIŠENSKÝ, *Život a smrt Zdeňka Brtnického z Valdštejna – přítele škol a akademii*, Studia Comeniana et Historica 12/24, 1982, s. 37–44; partii věnovanou Kostnici z jeho rukopisného cestopisu otiskl F. M. BARTOŠ, *Hus a město Kostnice*, s. 7.

²⁸ AMKost, sign. L 190, Steuerbuch anno 1605, nefoliováno, obvod Schnetztor, Heinrich Schöfflers witib.

psaný/malovaný na omítce. O takový nápis na domě se ovšem mohl postarat i kdokoliv z ostatních majitelů domu, nejen výše uvedený kameník.²⁹

Vlastníci domu u Schnetztor jsou doložitelní od r. 1418, kdy začíná řada kostnických Steuerbücher.³⁰ Před tímto rokem a tedy pro dobu koncilu by pomohla jedině nějaká kupní smlouva, která zatím nalezena nebyla.³¹ Od r. 1418 (možná i dříve) obýval „náš“ dům pergameník Claus Huber, který zde působil až do 60. let. Řada jmen dalších majitelů neposkytuje zatím žádné indicie k úvahám, co mohlo vést k přenesení husovské tradice na tento dům.

Nejstarší svědectví o návštěvách na místech Husova martyria přinášejí cestovní relace těch, kteří do Kostnice přijeli a na Husa se ptali. Český panoš Jaroslav neuvádí v r. 1464 žádné bližší topografické údaje a připomíná jen, že „sú tu Němci zúfali svatého mistra Jana Husi upálili“.³² Němec Hans von Waltheym navštívil Kostnici v r. 1474 a mj. prý spatřil místo Husova upálení.³³ Husova památka tedy nebyla v Kostnici zapomenuta, ale neměla podobu kultu pevně spojeného s určitým místem.

Řadu majitelů domu v dnešní Husově ulici č. 64 můžeme pro 15. stol. doplnit údaji z jedné listiny datované 6. června 1492. Jedná se o koupi věčného platu na domě blízko Schnetztor, opřeném zadní partií o městskou hradbu.³⁴ Osoby zmiňované v souvislosti s platem – prodávající Margret Cromer a kupující Steffan Butler – nejsou dosud v souvislosti s hledaným domem známy. Na dorzu listiny však tvrdí kancelářská poznámka, že dům drží aktuálně (tedy někdy po r. 1492, snad začátkem 16. stol.?) Hans Spengler, Binder.³⁵ To je muž, kterého uvádí jako majitele domu Blechner s neurčitým zařazením do počátku 30. let 16. století.³⁶

²⁹ Bartoš počítal se vznikem nápisu na počátku 17. stol., neboť nejstarší svědek praví o nápisu v roce 1788, že je podle jazyka asi 200 let starý (viz dále pozn. 40). Bartoš dále kombinoval s protireformačním působením jezuitů a mlčením Brtnického (viz pozn. 27).

³⁰ Srv. pozn. 7 a 26. Zápisy o výběru daně nepostupují vždy striktně podle domů v uliční linii, často se objevují osoby navíc, které jsou zapsány mezi dvěma majiteli domů; mohou to být osamostatněné děti majitelů domů, povinné platit berni, ale také jiní poplatníci bez nemovitosti, nebo jiné osoby dočasně ubytované v daném místě. Taková jména pak rozkolísají sledování posloupanosti majitelů domů a mohou být příčinou chybných atribucí. V případě námi sledovaného domu je to jasně vidět tehdy, kdy jeho dříve doložený majitel se v určitém roce ocitá v rámci obvodu Schnetztor na třetí nebo ještě vzdálenější pozici místo obvyklého druhého místa od začátku obchůzky výběrčího, tj. od brány.

³¹ Žádný z autorů se v pátrání pod rok 1418 nedostal. Johann MARMOR, v prvním svazku širší rukopisné verze své topografie Kostnice (*Häuserbuch I–IV*, AMKost A/I 30), dospěl jen k r. 1664 (tištěná verze z r. 1860, viz pozn. 4, seznam vlastníků neobsahuje); F. M. Bartoš se spokojil údaji od Marmora. Blechner prošel řadu dalších archiválií, ale před rok 1418 také nepostoupil. Doplnil však majitele pro období 1418–1664, kdy začíná seznam Marmorův. Blechner neeší Marmorův údaj k r. 1685 – Heinrichs Schaffler Wittwe; dům měl být od 1664 v rukách Johanna Weltingera, takže návrat do vlastnictví Schafflerových je nejasný. Řada majitelů jistě není kompletní a bude nutné, a snad i možné ji dále upřesňovat.

³² Deník panoše Jaroslava, in: Rudolf URBÁNEK, *Ve službách Jiříka krále*, Praha 1940, s. 28.

³³ Friedrich Emil WELTI (Hg.), *Die Pilgerfahrt des Hans von Waltheym im Jahre 1474*, Bern 1925, zvl. s. 11, 89–90; výtah pro oblast Bádenska Albert WERMINGHOFF, *Das Oberbadische Land im Pilgerbuche des Hans von Waltheym aus den Jahren 1474/75*, Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins, NF 37, 1922, s. 71–83. Místo popravky bylo zjevně prvním místem paměti, kam se chodili návštěvníci dívat. Mluví o něm i Brtnický r. 1600 – viz pozn. 27.

³⁴ AMKost, N.Sp.A., listina č. 72 (fond Neues Spitalarchiv naznačuje, že již tady patřil tento dům do zájmové sféry špitálu, nebo špitál při získání domu převzal i příslušné listiny).

³⁵ Dorzální poznámka zní: „git yetz Hans Spengler, Binder“.

³⁶ G. BLECHNER, *Wo in Konstanz*, s. 65: Binder Hans Spengler byl členem cechu kovářů. Koncem 30. let vystupuje jako vlastník domu jeho vdova.

Reformace nezměnila charakter Husovy památky v Kostnici. Soustředila se na myšlenkové paralely a ospravedlnění obětí koncilního soudního výroku, neustavila však pevná „kultovní“ místa paměti.³⁷ Jediný prostorový moment zaznamenáváme v souvislosti s faktem, že jedno z center protestantů, kteří se drželi ještě nějaký čas po rychlém potlačení kostnické reformace (r. 1548), bylo také v okolí Schnetztor, tedy v bezprostřední blízkosti domu, se kterým se později pojila představa, že se v něm skrýval nebo byl ubytován Hus. Jen spekulativně si lze položit otázku, zda je to náhoda nebo zda je nějaká souvislost mezi protestanty a následným vytvořením husovské tradice v tomto místě? Majitelé domu č. 64 se mezi vytrvalými protestanty nevyskytují.³⁸ Můžeme proto vyslovit jiný dohad, pracující s opačným smyslem původního vyznačení domu: nebyl posměšný nápis pořízen majitelem domu, který byl „dobrý katolík“, jako výsměch protestantským sousedům?

Husovo bydliště se objevuje ve zprávách cestovatelů mezi připomínanými místy, vedle místa odsvěcení a místa upálení, až v polovině 18. století. Nejdřív jen konstatují, k naší smůle bez upřesnění domu, že místo viděli (tak r. 1759 Martin Gerbert),³⁹ teprve ze závěru 18. stol. máme svědectví konkrétnější, spojené s dnešním „Husovým domem“.

Nejstarší informaci o lokalizaci domu do blízkosti Schnetztor přinesl advokát Georg Philipp Eberlin, autor kroniky města Kostnice z r. 1788, v níž cituje i text posměšných veršů a uvádí zprávu o jejich odstranění asi r. 1786 a nahrazení portrétním reliéfem od Josefa Sporera.⁴⁰ V té době vlastnila dům Anna-Maria Huech, vdova po Jakubu, v jejímž případě nevíme o ničem, co by vysvětlilo uvedené kroky. O nápisu se udržela paměť i v 19. století. Připomněl jej další majitel domu Xaver Sulger v rozmluvě s Janem Kollárem roku 1844.⁴¹ Tytéž verše se vrátily na dům neznámo kdy na plechové tabulce, která je doložena i na fotografiích z konce 19. století.⁴²

Tradice Husova domu a jeho kult ve městě byly vytvořeny nejpozději koncem 18. století. Náhlý objev různých husovských předmětů včetně kabátů počátkem století následujícího⁴³

³⁷ K tomuto tématu více Blanka ZILYNSKÁ, *Reformační Kostnice a husovská tradice*, in: Robert Novotný – Petr Šámal a kol., *Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy* (K počtě Petra Čorneje), Praha – Litomyšl 2011, s. 329–341.

³⁸ Wolfgang ZIMMERMANN, *Rekatolisierung, Konfessionalisierung und Ratsregiment. Der Prozeß des politischen und religiösen Wandels in der österreichischen Stadt Konstanz 1548–1637*, Sigmaringen 1994, zvl. s. 184–195 a osoby podle rejstříku.

³⁹ Martin GERBERT, *Iter Alemanicum* (návštěva Kostnice 1759, vznik díla 1765) – zprávu našel F. M. BARTOŠ, *Z dějin Husova domu* (1933); cituje ji Týž, *Hus a město Kostnice*, s. 31; Týž, *Hus und Konstanz*, s. 59; také G. BLECHNER, *Wo in Konstanz*, s. 67.

⁴⁰ Zprávu analyzoval G. BLECHNER, *Wo in Konstanz*, s. 67–68; sv. F. M. BARTOŠ, *Hus a město Kostnice*, s. 10, 31, 34; Týž, *Hus und Konstanz*, s. 16–17, 58–59, 64–65.

⁴¹ Jan KOLLÁR, *Druhá cesta do Vlach*, in: Týž, *Prózy*, Praha 1956 (Vybrané spisy Jana Kollára, sv. 2), s. 533–610, zážitky z Kostnice na s. 535–539. Podle tohoto svědectví byly verše smazány, protože budily pohoršení jako nepravdivé, a v době Kollárovy návštěvy byl na domě jen reliéf. O verších se nezmiňují ani další čeští návštěvníci, např. F. Palacký, F. Stulík, F. Dittrich. Srv. Jiří KOŘALKA, *Putování českých cititelů Jana Husa do Kostnice v letech 1829–1868*, Husitský Tábor 15, 2006, s. 73–119, zde s. 78–87. Také rukopisná práce J. MARMOR, *Häuserbuch I*, 1866, s. 180 (AMKost), říká, že nápis je již odstraněn.

⁴² F. M. Bartoš v pracích z let 1933–1934 (viz výše) mluví o plechové tabulce umístěné aktuálně na fasádě domu; také dobové pohlednice a knižní reprodukce zachycují fasádu s reliéfní bustou i s versovaným nápisem. K jejich chronologii bude nutné se vrátit. Definitivní sejmnutí tabulky a výměna Sporerova reliéfu za jeho novodobou kopii souvisela zřejmě s úpravou fasády domu v roce 1936. Srv. Helmut MAURER, *Das Hus-Haus und die Husenstraße in Konstanz*, in: Johannes Hus in Konstanz. Der Wiederaufbau des Hus-Hauses in Konstanz. Festschrift zur Einweihung am 6. 7. 1980, Konstanz 1980, s. 19–24.

⁴³ Josef Němec napsal 20. 2. 1852 v dopise své ženě Boženě Němcové, že se v Sudincích na jižním Slovensku setkal spolu s Janem Králem s tamějším evangelickým farářem Samuelem Ferjenčíkem, který dostal v Kostnici

a „vytvoření“ Husovy světničky, prvně zmiňované r. 1861, už jen dotvářejí daný kolorit. Pro naše úvahy nemusíme osudy domu dále sledovat.

Zbývají otázky: jak se vyrovnat s faktem, že Husa připomíná památník v jiném domě, než kde krátce pobýval? Jak se to stalo, že se paměť o pár domů posunula? V souvislosti s připravovanou expozicí je důležitá především první otázka, zatímco ta druhá by měla být předmětem dalšího zkoumání. Při projektování nové expozice není možné jiné řešení než připomínat Husa na místě, které je od roku 1922 ctitelům Husa k dispozici: v domě zakoupeném českými finančníky a spravovaném Společností Husova muzea. Vnucuje se jen otázka, která může být podrobena diskusi, v jaké míře seznámit návštěvníky expozice se stavem znalostí o Husově obydlí v Kostnici.

BLANKA ZILYNSKÁ

Hus und die Witwe Fida – Legende und Wirklichkeit eines Gedächtnisortes

ZUSAMMENFASSUNG

Der Beitrag beschäftigt sich mit der Entwicklung eines Gedächtnisses von Magister Jan Hus in Konstanz, insbesondere mit der Frage der Identifizierung jenes Hauses, in welchem er vor seiner Verhaftung untergebracht war. Rekapituliert werden die Nachrichten über das Haus der Witwe Fida und Informationen über sie, die der deutsche Forscher Gernot Blechner erbracht hat. Seinen Untersuchungen der städtischen Steuerverzeichnisse und der Kauf- und anderer Verträge nach war das heutige Haus Hussenstraße 22 im Besitz von Viden Pfisterin, der Witwe von Hans Pfister. Sie stammte aus einer Ratsfamilie in Meersburg und überlebte ihren Mann um viele Jahre. Im Jahre 1423 kaufte sie sich in einer Straße nahe dem Münster an und verließ ihr bisheriges Haus.

Die tschechische Gesellschaft pflegte traditionsgemäß den Hus-Kult in Konstanz und sammelte Belege über sein Verhältnis zum Haus Hussenstraße 64. Die Belege für diese Stätte reichen aber nicht unter das Jahr 1600 zurück. Verfasserin konzentriert sich in ihrem Beitrag auf die Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert und gelangt anders als G. Blechner zu dem Schluss, dass der Steinmetz Heinrich Schäffler, der damalige Besitzer des besagten Hauses, aller Wahrscheinlichkeit nach nicht derjenige war, welcher dazu beitrug, dass durch das Anbringen einer Tafel mit dem Text über den hiesigen Aufenthalt von Hus die Aufmerksamkeit auf dieses Haus gelenkt wurde.

Die Besitzer des Hauses am Schnetztor sind ab 1418 nachweisbar, als die Steuerbücher der Stadt Konstanz aufkamen. Angaben über die Zeit vor diesem Jahr konnten bislang nicht gefunden werden. Im Jahre 1418 bewohnte unser Haus der Pergamentmacher Claus Huber, der hier bis in die 60er Jahre tätig war. Die Reihe der bislang bekannten Hausbesitzer können wir für das 15. Jh. um weitere Personen aus einer Urkunde vom 6. 6. 1492 ergänzen, die den Kauf der ewigen Rente an diesem Haus betrifft: als Verkäuferin wird hier genannt Margret Cromer, und als Käufer tritt Steffan Butler in Erscheinung.

Die Tradition des Hus-Hauses und sein Kult in der Stadt wurden spätestens Ende des 18. Jahrhunderts geschaffen, ohne dass wir bisher in der Lage gewesen wären zu klären, unter welchen Umständen sich die Aufmerksamkeit gerade auf dieses Haus richtete.

Deutsche Übersetzung: Wolf B. Oerter

kousek sukna z Husova pláště, který daroval F. Palackému (případ uvedl do literatury J. KOŘALKA, *Putování*, s. 77–78, který datuje Ferjenčíkovu návštěvu Kostnice a předání daru do jeho studentských let kolem r. 1818). Dopis je otištěn v edici Miloslav NOVOTNÝ (ed.), *Život Boženy Němcové. Dopisy a dokumenty, III, Dvě cesty na Slovensko (1851 a 1852)*, Praha 1953, s. 91–92, k tomu pozn. 581 na s. 210–211. Připomeňme v této souvislosti i objev „relikvie Husova pláště“ v Musée Unterlinden ve francouzském Colmaru, ohlášený veřejnosti r. 2012. Látká byla darována muzeu r. 1842 „par M. Bamberger, conseiller à la cour royale et membre du conseil municipal“, jak hlásá pamětní záznam na zadní straně rámečku, v němž je látka zapaspartována.